

SEPPO KONTTINEN

KULTAKIIMA

Kullankaivaja Risto Mäläskän tarina

Minerva

Kultakiima

Seppo Konttinen

KULTAKIIMA

Kullankaivaja Risto Mäläskän tarina

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

© Seppo Konttinen ja Minerva Kustannus, 2022

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström -konsernia

Kannen kuva: Erkki Raskinen

Ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-559-8

Painettu EU:ssa

Motto: ”Kultaa kannatta etsiä sieltä, missä sitä on.”

– Kullankaivajalegenda ”Karhu” Korhonen
Miessijoella 24.6.1966

SISÄLTÖ

Lukijalle	9
Aluksi	11
1. Kullankaivajat Atlantilla	15
2. Sota-ajan ääniä	19
3. Matti merellä	33
4. ”Karhu” Korhonen matkaa muistoissaan Inariin	39
5. Riston kiima koneisiin ja kultaan	49
6. ”Nipan” repussa kultaa ja kirkasta	55
7. Rengiksi lemmenjoelle	71
8. Erakkona erämaassa	87
9. Kekkonen Lapin kullan lumoissa	97
10. Kullankaivajan kuolema	107
11. Kultaseppä Aarne Alhosen kultahumala	127
12. ”Karhun” kirjastossa	139
13. Metsähallituksen tappolistalla jo vuodesta 1970	151
14. Kun Pekkarinen Lemmenjoelle lensi	165
15. Elinkautisen viimeinen kuoppa	175
Epilogi - Kulta Thaimaasta	185
Loppusanat	197
Kiitokset	199
Lähteet	200
Hakemisto	202

LUKIJALLE

Sattuma on tapahtuma, jota ei ole suunniteltu etukäteen. Minuun se iski Inarin kansalaisopiston kirjallisuusiiriin ”Sanaseppöjen” kokouksen jälkeen keväällä 2020. Vilkasliikkeinen ja värikäs kirjoittaja Merja tuli kysymään, olisitko Seppo halukas kirjoittamaan omaelämäkerran kullankaivajasta. Olin juuri saanut valmiiksi aikaisemmat kirjalliset työni ja pohdin, mistä kirjoittaisin seuraavaksi. Kyselin Merjalta tarkemmin ideasta. Hän kertoi vuosi sitten tutustuneensa mielenkiintoiseen ihmiseen, kullankaivaja Risto Mäläskään, joka oli noussut yksinhuoltajaperheen köyhistä oloista kullankaivajalegendaksi. Hän oli elänyt elämänmakuisen ja mieleenpainuvan elämän.

Mitä enemmän kuuntelin Merjan tarinointia Lemmenjoen kullankaivajayhteisöstä, sitä vakuuttuneemmaksi tulin siitä, että Riston tarina täytyy kirjoittaa. Hänen tarinansa oli uskomaton ja kuitenkin täyttä totta. Se selvisi minulle jo ensi tapaamisessa Konesjärven luontaistilalla Inarin kirkonkylän maisemissa, kun Risto esitteli minulle laajaa arkistoaan 1940-luvulta tähän päivään kuvineen päivineen. Alussa minua kuitenkin askarrutti, oliko kasikymppinen partasuu todella löytänyt kultaa. Kullankaivajan vaatimaton ja rauhallinen olemus ei paljastanut mitään viidenkymmenen vuoden aikana löydettyistä suurista kultamääristä Lemmenjoen kansallispuistossa.

Riston värikkäät muistelot veivät minut vähitellen mukanaan Suomen Lapin maisemiin ja kullankaivajien arkeen ja juhlaan Lemmenjoen kultavaltauksilla. Olin vain kerran aikaisemmin käynyt niissä maisemissa ja kullankaivusta ymmärsin vain sen,

mitä olin nuorten seikkailukirjoista lukenut, ja se ei ollut paljon. Lähdin kuitenkin päättäväisesti eräretkelle.

Pitkissä keskusteluissa Riston kanssa ymmärsin pikkuhiljaa, että minulla oli edessä matka tuntemattomaan. Seikkailuun, josta ei puuttunut herroja ja narreja, sellaiseen katoavaiseen, josta oli kirjoitettava jälkipolville. Riston elämä oli täynnä sattumia rakkaudessa, ei kuitenkaan kullan etsinnässä. Kullankaivuu oli armotonta työtä ja yksinäisyyttä mutta myös onnen hetkiä, kun vaskoolissa kiilteli kultahippuja. Suurta tunnetta, ikuista kulta-aarteen etsimistä, joka oli tuhansia vuosia kiehtonut ihmiskuntaa.

Kullankaivaja Riston reissu alkoi pahvihökkelistä Inarin kirkonkylän poltetun maan tuhkasta ja jatkui Lemmenjoen kansallismaisemaan tunturin tuolle puolen. Myöhemmin Risto matkasi kullanmyyntimatkoille pääkaupunkiin ja sieltä maailman kultamaille asti.

Minulle kirjoitusretki on merkinnyt kohtaamisia ihmisten kanssa, jollaisia en edes uskonut olevan olemassa. Olen yrittänyt kuvata kullankaivajien elämää, tapahtumia ja eri henkilöitä avoimin mielin. Aina se ei ole ollut helppoa. Kirjoittaminen on ollut myös täynnä sattumia, jotka ovat vieneet tuntemattomaan, seuraaviin sattumiin ja suunnittelemattomiin maailmoihin. Erämaassa ei ole merkittäviä polkuja vaan koskemattomia maisemia, joskus umpihankea, harvemmin tienviittoja. Jos olen onnistunut välittämään edes osan kullankaivajien ihmeellisestä maailmasta, olen onnistunut.

Risto Mäläskän mukaan kulta-aarteen löytäminen ei ole sattumaa. Hän haluaa todistaa seuraavilla sivuilla väitteen pitävän paikkansa.

Lähde etsimään kultaa mieli avoimena, se kannattaa.

Ivalojoen törmällä 4.6.2022

Seppo Konttinen

ALUKSI

Kesäyön yksinäisinä hetkinä kirjoitin kultakämpässäni Lemmenjoella kymmenen käskyä elämänohjeiksi tuleville kullankaivajasukupolville.

Mistä olin saanut päähäni kirjoittaa omat käskyni? En tiedä, halusinko vain tehdä kultayhteisölle hyvää. Vai halusinko paljastaa luontokappaleiden pienuuden raadollisimmillaan keskellä ei mitään, jossa rikkaudet voivat löytyä yhdellä lapion iskulla?

Kukaan, edes kultamies, ei pysty noudattamaan täydellisesti Jumalan käskyä, saati Suuren Vaskaajan elämän liikennesääntöjä Lemmenjoen kultavaltauksilla.

Kulta tulee palkitsemaan kaivajan, joka näitä ohjeita noudattaa. Sen, joka näitä käskyjä seuraa, on hyvä elää myös keskellä Lapin erämaata.

1. Minä olen kulta (Au), alkuaineiden kuningas. Älä pidä rinnoillasi ja korvissasi muita kuin kultakoruja, äläkä kunnioita ja kaiva muita alkuaineita.
2. Älä turhaan lausu nimeäni, äläkä käytä nimeäni väärin. Väärinkäyttäjää rankaisen vaikealla kultakuumeella.
3. Muista pyhittää ja pitää kaamosaika lepo- ja loma-aikana, ja muista noudattaa kaivoslakia.

4. Kunnioita kokeneita kultamiehiä ja -naisia sekä osaavia konekullankaivajia. Älä häiritse ja vaikeuta heidän työtänsä, niin kuin ovat tehneet kullankaivua vastustavat ekofasistit.
5. Älä tapa luonnonriistaa urheilutarkoituksessa, vaan ainoastaan todelliseen tarpeeseen.
6. Ole puhdas ja siveä ajatuksissasi, sanoissa ja töissä. Rakasta ja kunnioita omaa ”kultaasi”.
7. Älä varasta toisen kullankaivajan kultaa, valtausta, äläkä mitään, mikä on hänen omaansa, niin kuin jotkut ovat tehneet.
8. Älä sano väärää todistusta kullankaivajasta ja hänen kullankaivutoiminnastaan, äläkä koneista ja huuhdontalaitteista, jotka hän on tehnyt oma-toimisesti, niin kuin eräät ”piirit ja kaartit” ovat sanoneet.
9. Älä himoitse kullankaivajan mökkiä, äläkä hänen kultaperintöään, niin kuin eräät aarteensijjät ovat himoineet. Älä himoitse kullankaivajan aviopuolisoa, kokkia, aputyövoimaa, koiraa tai koneita.
10. Älä kerää kullankaivajan valtausalueelta luonnontuotteita kuten marjoja, sieniä, pahkoja, katajaa, jalo- tai korukiviä, äläkä koskaan poimi kultaa ilman valtaajan lupaa.

Olen yrittänyt noudattaa omia käskyjäni niin tunnollisesti kuin on ollut mahdollista. Ilmeisesti Suuri Vaskaaja on ollut samaa mieltä kanssani, koska kultaa on löytynyt kymmeninä vuosina

omalta Lemmenjoen kultavaltaukselta. Kuinka paljon, vastaus löytyy ehkä tämän kirjan sivuilta.

Kymmenen käskyä on pienoiskoossa minun tarinani. Olen pyhittänyt yli viisikymmentä vuotta elämästäni ainoastaan kullankaivuulle.

Kullanhimo on kuljettanut minua erämaihin ja suurkaupunkeihin, Lemmenjoen tunturista Alaskan kultakentille, kultakilpailusta toiseen, Kanadasta aina Kiinaan saakka. Rakkain pesäpaikka on aina ollut kuitenkin oma vihreä kämpä Miessijoen mutkassa. Siellä kultakuumeeni syntyi, eikä kullankimallus ole silmistäni sammunut edes nyt yli 80-vuotiaana. Kulta on kaikkeni.

1. LUKU

Kullankaivajat Atlantilla

En tiedä, mikä minut oikein herätti. Osasyys oli varmasti otosalohkossa puuskuttava höyryveturi, joka sinnikkäästi yritti päästää paineita päästäni. Karmeasta olostani huolimatta uskalsin raottaa varovasti silmiäni orastavassa päivänvalossa. Samalla yläkerran vastaanottimeni alkoi pikkuhiljaa yhdistellä signaaleja järkeenkäypään muotoon, mutta avoimia kysymyksiä riitti. Mikä maa, mikä päivä? En ollut ainakaan kaivamassa kultaa Lemmellä, koska mökkimaastosta ei kuulunut riekkojen kurnutusta. Kostean tuulen humina talon seinissä ja aallokon tasainen rytmi kertoivat jotain. Tästä rohkaistuneena uskaltauduin kampeamaan itseni sängyn reunalle yllättävän kevyesti, mikä kertoi jäsenieni olevan ehjiä. Taisin olla perinteisellä talvilomareissulla, en varmaan kuitenkaan yksin. Kultalegenda Korhosen täytyi olla lähistöllä, sillä ilman häntä en ollut vielä koskaan siirtynyt Suomen rajojen ulkopuolelle. En kuitenkaan havainnut naapurisängyssä minkäänlaista liikettä.

Yöpöydällä kalenteri tuijotti häpeämättömästi suoraan silmiin. Otin sen vapisevin käsin sormiini ja huomasin numero kuutosen ympärille piirretyn ympyrän. Sen yläpuolella oli ilmeisesti ajankulusta kertova kuukausi. Huonona kielimiehenä en pystynyt päättämään, missä ajanlaskussa mentiin. Numerot olivat kuitenkin halussa, oli vuosi 1986. Laskin kalenteria yksitoista sivua taaksepäin ja

tein johtopäätöksen, joka helpotti oloani kummasti. Oli joulukuu ja Suomen itsenäisyyspäivä. Olin palaamassa vääjäämättömästi elävien kirjoihin, tosin kartalle pääsy vaati lisäponnistuksia.

Päätin lähteä tutkimusmatkalle lähiympäristöön aamun valossa, joka alkoi piirtää ääriviivoja huoneeseen. Pari ikkunaa, pieni sänkysohva, ruokapöytä tuoleineen ja tuuletin katossa. Hoippuvin jaloin horjahtelin ikkunan eteen ja avasin luukut valolähteen edestä. Kasvoilleni tupsahti lämmin kostea ilmavirtaus ja samalla kuului moniäänisten lintujen aamukonsertti vihreiden pensaiden keskeltä. Lapintiaisen laulua ja kirjosiepon viserrystä en tunnistanut konsertoijien äänistä. Kauempana kasvavat havupuutkaan eivät näyttäneet tutuilta. En ollut Lapin maisemissa, enkä edes Suomessa.

Ikkunan vieressä riippui raameissa vanha kartta, jonka yläreunassa olevasta Regiao Autonoma dos Açores -tekstistä oivalsin sijainnikseni Azorien saaret keskellä Atlantin valtamerä. Kartan yläkulmaan oli piirretty Portugalin autonomisen saariryhmän lippu, jossa liiteli tutunomainen lintu, nimittäin kanahaukka, tosin kullattuna. Tuliperäinen yhdeksän saaren jono oli aikojen alussa saanut nimensä tästä linnusta. Olinko kultaisen linnun siivittämillä ajatuksilla lähtenyt etsimään kultaa keskeltä valtamerä? Niin korkealle ei kuitenkaan kultakuumeeni ollut päässyt nousemaan.

Matkalla jääkaapille kaivelin taskujani ja löysin ryppyisiä kymmenen escudon seteleitä. Matkakassani pohja ei ollut ihan vielä näkyvässä. Hengitin vapaammin ilman suurempia sydämentykytyksiä imiessäni ahnaasti jääkylmää pullovetä kuivaan kurkkuuni.

”Vesi vanhin voitehista”-sananparsi todisti käytännössä pitävän kutinsa. Olin siirtymässä tähän päivään samalla kun yritin hahmottaa, mitä oli tapahtunut.

Edellisenä iltana olimme viettäneet Suomen itsenäisyyspäivää merikapteeni Matti Saijetsin omistamassa pappilassa Picon saarella.

Aluksi isäntämme oli kertonut värikkäästi minulle ja matkaseuralleni ”Karhu” Korhoselle saariryhmän historiasta valkoisen Pico IPR -likööriinin innoittamana. Merikapteenille ominaisen tyyliinsä hän ilmoitti sijainniksemme 36–38 astetta pohjoista leveyttä ja 24–31 astetta läntistä pituutta. ”Karhu” vastasi, että emme Lemmenjoen erämaassa tarvitse karttatietoja, hyvä kun ilmansuunnat olivat tiedossa. Hän lisäsi vielä, etteivät sijaintitiedot kertoneet aina, mistä sitä kulta-aratetta kannatti etsiä. Ystäväni tiesi ainakin sen, mistä Lemmenjoella löytyy kultaa, oli hän sen verran heiluttanut lapiota ja vaskoolia tunturipurojen kirkkaissa vesissä. Siellä olimme aikoinaan törmänneet tähän outoon saamelaiseen maailmankiertäjään, joka pitkillä lomilla halusi kaivaa kultaa kanssamme. Totesimme olevamme elämässämme samalla aaltopituudella ja yhteydenpitomme alkoi saada säännöllisyyden merkkejä, oltiin sitä missä päin maailmaa hyvänsä.

Toisen karhun, merikarhun, esitelmä jatkui Azorien saarten historiaan. Tutkimusmatkailija Diogo de Silves oli törmännyt laivastollaan saariryhmään jo vuonna 1427. Toisen tiedon mukaan portugalilaiset ja genovalaiset merimiehet olivat käyneet saarilla sata vuotta aikaisemmin. Totesimme ”Karhun” kanssa yhteen ääneen olevamme näiden herrojen kanssa samaa sukujuurta; toiset etsivät uusia mantereita, me kultakallioita. Ensimmäiset asukkaat saarille olivat tulleet Algarvesta, Alentejosta ja Madeiralta. Nyt väkiluku on kivunnut noin 250 000 asukkaaseen. Tällä saarellamme Picolla oli asukkaita vain vajaa 15 000. Portugalin korkein vuori, jolla oli korkeutta 2 351 metriä, näkyi olohuoneen isosta ikkunasta viinitarhojen takana. Onneksi ”Karhu” Korhonen tajusi pitää suunsa soukemmalla, koska Jäkäläpään tunturi Lemmenjoella ei ollut kuin neljäsosa edessämme siintävästä tuliperäisestä vuoresta.

Sysimustan joulukuun illassa kaivoimme talon isännälle tuomamme lakkalikööriaiospullon matkatavaroistamme. Keskustelu siirtyi luonnollisesti pohjoisen hillasoille ja Inarin erämaihin. Lapin ihmiset, maisemat ja asiat olivat yhteisiä minulle ja Matille. ”Karhu” Korhonen oli taas junantuoma, mutta toinen jalka oli vahvasti uppoutuneena Lemmenjoen jänkään. Koti-ikävän puuskassa ehdotin maljaa juhlapäivän kunniaksi isänmaalle, nousimme pöydästä ja kiistelimme laseja. Ele korosti ystävyttämme tuhansien kilometrien päässä synnyinseuduiltamme. Sanailumme johti vääjäämättömästi mysteeriin nimeltä kulta, sitkeään taottavaan alkuaineeseen, joka oli määrittänyt ihmiskunnan elämää vuosituhansia. Siitä oli tullut turva, heti seuraava jumalasta, joka patsaina oli säilynyt meidän aikoihimme asti ja aina arvossaan.

Muistelimme, kuinka kulta oli ollut 1940-luvun lopun kultaryntäyksen aikoihin kovassa arvossa. Tuolloin jalometallia ostettiin ihan mihin hintaan tahansa, niin paljon kuin kehtasi pyytää. Ei siitä painavasta aineesta ollut kuitenkaan todellisen rikkauden mitaksi. Eletystä elämästä oli, ja sitähan tässä ”Karhun” kanssa oli kerrytetty oikein urakalla viime kuukaudet.

Matti oli löytänyt elämänsä rikkauden ja uuden kotinsa parikymmentä vuotta sitten täältä keskeltä Atlanttia, vaikka oli alun perin Saamen suvun jälkeläisiä. Hän taisi olla ainoa saamelainen, joka oli lukenut itsensä tankkerin komentosillalle.

2. LUKU

Sota-ajan ääniä

Ilmahälytyksen ääntä olin oppinut pelkäämään. Silloin koko perhe ryntäsi juoksujalkaa Huuhkajan kylässä Ivalossa metsään. Muuta suojaa ei ollut. Pommikoneita lensi taivaanrannassa muodostelmissa päittemme yllä, kun makasimme kanervikossa mäntyjen alla. Väli rauhan aikana jouduimme elämään jatkuvassa pelossa, eikä rauhasta ollut tietoaakaan.

Isäni oli päättänyt viedä perheensä takaisin kotikonnuille Petsamon Salmijärvelle, josta Lennard Mäläskä oli saanut töitä Petsamon Nikkelistä. Äitimme oli rakentamassa sahalla lautatapuleita. Jatkosodan sytyttyä kesäkuun lopussa vuonna 1941 emme päässeet koskaan enää Jäämeren rannalle. Perheemme sai tilapäisen kortteerin Jeremia Huhtamellan talosta. Myöhemmin pääsimme omaan rauhaan työ- ja vesirakennushallituksen yhden huoneen parakkiin.

Isosiskoni Salli oli pienestä pitäen perheen sielu. Hän kävi Törmäsen kansakoulua. Jo pienenä hänet pantiin tekemään kaikenlaisia pikkuhommia, joihin kuuluivat säännölliset kauppareissut polkupyörällä Ivalon keskustaan kahdeksan kilometrin päähän.

Minulle on jäänyt sodan kauhuista mieleen Sallin kertomus pommeista. Taas kerran oli soinut ilmahälytys. Salli oli käymässä Ivalossa, kun hän oli muitten ihmisten kanssa rynnännyt Ivalojoen rantaan suojaan. Polkupyörä oli jäänyt siinä ryttäkässä kaupan

seinustalle. Onneksi pommit olivat pudonneet toiselle puolelle jokea. Hän oli säilynyt hengissä ja polkupyörä ehjänä.

Elokuun kolmas päivä vuonna 1941 jäi perheemme tajuntaan loppuiäksi. Äitimme oli passittanut Sallin hakemaan entistä vuokraemäntää avustamaan synnytyksessä. Tämä oli Huuhkajan kylän jonkinlainen epävirallinen kätilö. Isosisko oli päässyt perille, mutta ovi ei ollut auennut koputteluista huolimatta. Emäntä oli pannut yöpuulle valoisassa kesäyössä. Salli oli juossut takaisin kotiin ja pelännyt matkalla sireenin ääntä. Äiti oli ollut aivan hermona ja lähettänyt tyttärensä uudestaan matkaan, tällä kertaa Törmäsen kansakoululle soittamaan apua Ivalosta, jotta paikalle saataisiin oikea kätilö. Hän olikin tullut pikaisesti paikalle, mutta auttamatta liian myöhään. Olin jo onnellisesti ehtinyt putkahtaa tähän maailmaan. Naapurin emäntä seinän takaa oli avustanut äitiä synnytyksessä ja olin vetänyt ensihenkoset turvallisesti Hilja-äidin sylissä pyyhkeeseen käärittynä.

Noista ajoista lähtien Salli ei ollut pelkästään isosisko, vaan myös äitihahmo koko pesueelle. Hän kaitsi meitä rasavillejä poikia, ettemme vahingoittaisi itseämme juoksennellessamme ympäriinsä Inarin kirkonkylässä.

Isämme oli saanut kylältä työtä Juutuanjoen lossinkuljettajana. Työn luontaisetuihin kuului hirrestä rakennettu talo, josta tuli jatkosodan aikainen kotimme.

Kylänraitilla näkyi yhä enemmän saksalaisia sotilaita ja heidän mukanaan venäläisiä sotavankeja. Vankileirin parakit rakennettiin saksalaisvoimin 500 metrin päähän kodistamme. Siinä meille lapsille riitti ihmettelemistä, kun vankirivistöt ohittivat pihamaamme vartijoiden saattamina.

Sotavangit olivat nälkiintyneen näköisiä eivätkä varmaan saaneet perunavelliä kummempaa syötävää. He joivat joesta vettä aina